

K 320. výročí smrti vévody Julia Františka Sasko-Lauenburského

Jedním z nejvýznamnějších, dnes však již pozapomenutých majitelů zákupského panství byl vévoda Julius František, od jehož smrti letos v září uplyne 320 let a snad je tedy vhodné jeho osobnost trochu připomenout.

Na počátku třicetileté války patřilo zákupské panství Novohradským z Kolovrat. Po smrti Zbyňka Novohradského v roce 1630 se dědičkou panství Zákupy a také panství Buštěhrad ve středních Čechách stala jeho mladá vdova Anna Magdaléna, rozená z Lobkovic. Ačkoliv o tento majetek projevila zájem Zbyňkova sestra, která vyvolala dokonce soudní spor, zůstala obě panství nakonec Anně Magdaléně. Ta se brzy (r. 1632) provdala za sasko-lauenburského prince Julia Jindřicha.

Julius Jindřich pocházel z rodu Askánců, kteří odedávna vládli v Sasku. Tato země se ale postupně drobila a větev, jejímž příslušníkem byl Julius Jindřich, vládla v jednom z těchto drobných státek, Sasko-Lauenbursku, které leželo těsně u Hamburku. Julius Jindřich jako jeden z mladších členů rodu nemohl doufat v to, že zdědí vládu, a proto se dal ve třicetileté válce do služeb Habsburků, konkrétně bojoval pod Albrechtem z Valdštejna. Získal panství Ostrov nad Ohří v západních Čechách a svým třetím sňatkem právě Zákupy a Buštěhrad. Další panství pak on a jeho potomci přikupovali. Koncem svého života, když vymřeli všichni starší členové jeho rodu, se stal Julius Jindřich panujícím vévodou v Sasko-Lauenbursku, avšak sídlil stále v Čechách v Ostrově nad Ohří.

Dědicem Julia Jindřicha se stal jeho syn Julius František. Narodil se v Praze 16. září 1641. Studoval v Bamberku, Římě a Paříži a získal si postupně pověst amatérského vědce.

Díky otcem nashromážděnému majetku mohl vést luxusní život. Pobýval často v Ostrově nad Ohří, kde vedl veliký dvůr, jenž čítal kolem 200 osob. Kromě běžných sloužících a dvořanů na něm vydržoval také např. zlatotepce a stříbrotepce, brusiče kamenů a skla, mědirytec a uměleckého soustružníka. Měl také dvorní kapelu. Již jeho otec začal sbírat umělecké předměty a Julius František v tom pokračoval. Navázal tak na tradici z doby císaře Rudolfa II. Ve sbírkách se nacházela díla přírody (např. minerály, exotické plody, želví krunýře, pštrosí vejce) i uměleckořemeslné předměty a předměty technické (např. kompas, hrací strojky, hodiny). Součástí sbírky byla i obrazárna, v níž již Julius Jindřich nashromáždil přes 800 malířských děl.

Z věd si vévoda nejvíce oblíbil alchymii. V pokusech mu pomáhal ostrovský lékárník, který byl jinak ve svém městě vlivnou osobností a nějaký čas také purkmistrem, Johann Caspar Wedel. Věnovali se také sklářství. V té době se skláři snažili napodobit drahé kameny a ve sklárně na jednom ostrově u Postupimi v Německu začal Johann Kunckel vyrábět sklo zabarvené jako rubín. Julius František podplatil jakéhosi Kunckelova spolupracovníka, aby mu recept na rubínové sklo prozradil, a začal ho pak vyrábět v malé experimentální huti přímo v zákupském zámku. Kromě toho založil sklářskou huť v Juliovce, kde se vyrábělo obyčejné i luxusní sklo, především však předchůdci ověskových lustrů. Měly esovitá ramena pokrytá křišťálovými, modrými a rubínovými kuličkami.

V roce 1668 se vévoda Julius František oženil s Marií Hedvikou Augustou ze Sulzbachu, dcerou rýnského falckraběte Kristiána Augusta a prý nejkrásnější brunetou v německé říši. Již dříve byla provdána za příslušníka rodu rakouských Habsburků Zikmunda Františka. Sňatek se konal, jak bylo tehdy časté, v zastoupení, a než mohlo dojít ke sňatku skutečnému, Zikmund František zemřel. Juliu Františkovi dala Marie Hedvika dvě dcery, další dcera se narodila mrtvá, jiná zemřela v jednom roce věku, a ještě před křtem zemřel také jediný syn. Sama vévodkyně odešla na onen svět v roce 1681 a vévoda Julius František se od té doby ještě více než dříve věnoval válčení. Habsburská monarchie měla tehdy velké problémy s Turky, a právě v bojích s nimi se Julius František proslavil (mj. i při obléhání Vídně v roce 1683). Při bojích s Turky, již v roce 1678, se vévoda dostal do obklíčení, takže se zdálo, že

nevyvázne živ. Avšak jeho bílý kůň Turky přeskočil a odnesl ho do bezpečí. Julius František na památku svého zachránění již na tomto koni nikdy nejezdil a nechal ho žít ve svých stájích, dokud kůň nezemřel na sešlost věkem. Od jednoho trpaslíka dal tohoto památného bělouše také vymalovat na zámecké chodbě (obraz zde byl až do úprav zámku v polovině 19. století). Po své záchraně vévoda také rovnou z vojenského ležení napsal kapucínům, že na památku svého zachránění založí v Zákupích klášter jejich řádu. Klášter byl pak během několika let vybudován.

Tehdy začal také s přestavbou zámku, kterou v sedmdesátých letech 17. století patrně naplánoval pražský stavitel Domenico Orsi, žák slavného Carla Luraga, avšak prováděl ji neméně známý Domenico Canevalle.

Protože neměl syny – dědice, začal vévoda Julius František posléze uvažovat o novém sňatku. Koncem léta 1689 se proto začal chystat do svého rodného Sasko-Lauenburska, aby se o novém sňatku poradil se stavy své země. V Lovosicích a Děčíně čekaly lodě se zavazadly a obě princezny se již těšily na cestu. Vévoda předtím v Zákupích sepsal závěť. Jako svědky pozval sousední šlechtice. 25. září byla závěť sepsána a pak uspořádána hostina v klášterním refektáři. Vévoda se tehdy ještě těšil dobrému zdraví. Avšak v noci z 28. na 29. září onemocněl, a navzdory přítomnosti lékařů 30. září brzy ráno zemřel. Prý si omylem vzal jiný lék. Panovalo ale i podezření, že ho otrávil vychovatelka jeho dcer hraběnka Polyxena Vršovcová. Byla vévodovou milenkou a patrně doufala ve sňatek s ním, takže mohla „mít motiv“ k vévodovu odstranění. Nic jí však nebylo prokázáno a smrt nadále pokládána za přirozenou.

Ačkoliv podle tehdejších zákonů byly obě vévodovy dcery již zletilé, požádal Julius František ve své závěti samotného císaře, aby se jich ujal. O poručnictví nad oběma dívkami usiloval jejich dědeček z matčiny strany falekrabě Kristián August ze Sulzbachu. Vyslal do Zákup svého sekretáře Františka Ludvíka Brentzera, který sem dorazil 7. října a byl princeznami přijat v audienčním pokoji, potaženém černým sukem, za přítomnosti hraběnky Vršovcové. Brentzer se šel podívat na mrtvolu vévody zahalenou do oděvu kapucínů, jak si vévoda na smrtelném loži přál. Další dědečkův posel dorazil o šest dní později, se vzkazem, že falekrabě na dívky počká v Ostrově nad Ohří. Tam totiž měl být vévoda pohřben. Převoz mrtvého se však protáhl kvůli výrobě rakve, a tak k němu došlo až koncem měsíce. Teprve 30. října dorazily obě princezny s doprovodem, v němž nechyběla hraběnka Vršovcová, a s otcovou rakví, ale jinak „šťastné a zdravé“ do Ostrova, kde několik dní poté přivítaly svého dědečka. Přípravy na pohřeb se však výrazně protáhly, a to až do pozdního léta roku 1690. Vévoda byl pohřben do krásné hrobky vedle kláštera piaristů v Ostrově nad Ohří, kde již odpočívali jeho rodiče.

Mezitím se na císařův rozkaz ujal poručnictví nad oběma princeznami kníže Ferdinand August z Lobkovic, avšak fakticky se o ně měla postarat jeho manželka Marie Anna. Dědeček tedy přišel zkrátka a obě dívky se odstěhovaly k Lobkovicům do Roudnice, kde se všichni soustředili především na rozdělení dědictví a hledání vhodných ženichů. Kvůli svému velkému vlivu byla z blízkosti obou sester odstraněna hraběnka Vršovcová. Při dělení majetku v zásadě připadly Anně Marii Františce statky přinesené do rodu její babičkou, tj. především Zákupy a Buštěhrad, a Františce Sibyle Augustě statky po dědovi, tj. především Ostrov. Mezi sestrami došlo ke sporům o vzácné předměty, jako byly např. hodiny, ale především sklo. Sasko-Lauenbursko se nemohlo stát předmětem dědictví, neboť vládu nad německými státy ženy dědit nemohly. Obsadili ho brzy po vévodově smrti sousedé. Již 27. března 1690 se mladší z obou dívek, Františka Sibyla Augusta vdala. Starší Anna Marie Františka se provdala až po otcově pohřbu, na podzim téhož roku.

Památkou na vévodu Julia Františka v Zákupích je klášter kapucínů a samotný zámek, který však byl ještě dlouho dokončován. Obraz vévody, který zdobil stěnu klášterního refektáře, si lze prohlédnout ve stálé expozici Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě.

V Ostrově nad Ohří se dochovala sasko-lauenburská hrobka, avšak ostatky jen stěží. Hrobka byla totiž v posledním půlstoletí velmi poničena, takže z ní zůstaly vlastně jen obvodové zdi a pozůstatky krásné výzdoby.

Martin Aschenbrenner

Aschenbrenner, Martin. K 320. výročí smrti vévody Julia Františka Sasko-Lauenburského. *Zákupský zpravodaj*. Zákupy, 2009, 18(23), 3-5.